

Szczęśny Skibiński (1942–2023)

Rok temu, z okazji jubileuszu osiemdziesięciolecia urodzin Profesora Szczęsnego Skibińskiego opublikowana została z inicjatywy jego uczniów księga pamiątkowa zatytułowana *Super fundamenta* – sformułowanie to, zaczerpnięte zresztą z jednej z publikacji Mistrza, trafnie określa postawę tego uczonego i nauczyciela, historyka sztuki i mediewisty. Słowa te można tłumaczyć jako „świetne, znakomite fundamenty”, ale też „ponad fundamentami; to co jest ponad nimi”. Powyższa fraza nabrała zupełnie nowego sensu, gdy niespełna rok później, 24 maja 2023 r. Profesor zmarł.

Szczęśny Kazimierz Skibiński urodził się 9 marca 1942 r. w Mosinie jako syn Czesława, lekarza weterynarii, i Teresy Heleny z Namysłowskich. Jego wczesne dzieciństwo naznaczone zostało tragicznymi wydarzeniami. Rok po jego narodzinach niemieccy okupanci aresztowali, a następnie zamordowali w poznańskim Forcie VII jego ojca, resztę rodziny natomiast – matkę i troje starszego rodzeństwa – deportowali do obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu i Łodzi. On sam zaś został umieszczony w specjalnym sierocińcu, a właściwie obozie dla dzieci w Poznaniu, gdzie przebywał do końca okupacji. O zbrodniczo-biurokratycznym charakterze niemieckiej niewoli świadczy zachowane w jego aktach w Archiwum UAM urzędowe pismo z 26 marca 1944 r. odpowiadające na prośbę jednej z ciotek o zwolnienie niemowlęcia z „Säuglings- und Kinderheim”. W imieniu *des Oberbürgermeisters der Gauhauptstadt Posen* anonimowy urzędnik gestapo odpowiada, że na mocy decyzji gestapo zwolnienie dziecka jest niemożliwe. Szczęściem w nieszczęściu udało mu się przeżyć, podobnie jak matce i rodzeństwu, jednak do końca życia cierpiał z powodu dolegliwości nabytych we wczesnym dzieciństwie.

Świadectwo maturalne uzyskał w Liceum Ogólnokształcącym w Kościanie 6 czerwca 1959 r. W tym samym roku podjął studia historii sztuki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Egzamin magisterski złożył 22 czerwca 1964 r.

Pracę magisterską zatytułowaną *Gotycka architektura pocysterskiego kościoła w Koronowie* napisał pod kierunkiem prof. Gwidona Chmarzyńskiego. Po studiach, w okresie od 1 października 1964 do 30 września 1966 r. pracował na stanowisku asystenta w Muzeum Narodowym w Poznaniu (później bardzo dobrze wspominał ten okres i możliwości rozwoju naukowego, jakie oferowała ta instytucja).

Od 1 października 1966 r. zatrudniony został na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, w Katedrze (późniejszym Instytucie) Historii Sztuki, gdzie przechodził kolejne szczeble kariery naukowej, pełniąc rozliczne funkcje. 18 października 1971 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy *Pierwotny kościół Franciszkanów w Krakowie. Zagadnienia formy, funkcji i treści ideowych* napisanej również pod kierunkiem prof. Chmarzyńskiego. W dziesięć lat później zdobył stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Kaplica na Zamku Wysokim w Malborku* (kolokwium habilitacyjne odbyło się 15 czerwca 1981 r., stopień został zatwierdzony przez CKK 26 kwietnia 1982 r.). 1 listopada 1982 r. został powołany na stanowisko docenta, a w 1991 r. na stanowisko profesora nadzwyczajnego UAM. 12 czerwca 1997 r. otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych, a od 2001 r. pracował na stanowisku profesora zwyczajnego.

Choć Profesor o funkcje administracyjne nigdy nie zabiegał, zobligowany poniekąd okolicznościami, pełnił je z odpowiedzialnością i zaangażowaniem. W burzliwym roku 1981 został nieomal przymuszony przez studentów do przyjęcia stanowiska wicedyrektora Instytutu do spraw dydaktycznych, na którym pozostał aż do 1995 r., przeprowadzając uniwersytecką dydaktykę historii sztuki przez rafy kolejnych reform szkolnictwa wyższego. Od 1995 do 1999 r. był dyrektorem Instytutu – znowu obejmując funkcję w poczuciu obowiązku, po rezygnacji poprzednika. Od 1999 do 2012 r. był kierownikiem Zakładu Historii Sztuki Średniowiecznej IHS UAM. Wspomnieć również trzeba, że w latach 1987–1989 kierował Zakładem Historii Sztuki w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (był tam zatrudniony w latach 1986–1990). Od 2012 r., po ukończeniu 70. roku życia, dalej pracował na UAM w zmniejszonym wymiarze, aby w 2015 r. przejść na zasłużoną emeryturę. Nie znaczy to jednak, że zaprzestał pracy naukowej – przeciwnie, kontynuował ją, w miarę sił, niemal do samego końca.

Wiedzę stale uzupełniał w trakcie staży zagranicznych i podróży studialnych, z których szczególnie ważne dla jego formacji intelektualnej były pobyty we Francji: w 1968 r. (w Le Centre d'études supérieures de civilisation médiévale w Poitiers), w latach 1978/1979 i 1996; a także we Włoszech, w 1975 r. Drugim kierunkiem jego wyjazdów (i zainteresowań naukowych) były Bałkany. Plonem wypraw do Konstantynopola, naocznie dostępnym głównie jego uczniom, były znakomite zdjęcia jego autorstwa, z których powstawały niezapomniane przezrocza. Być może trudno to zrozumieć dzisiaj, kiedy dysponujemy nieograniczonymi zasobami dokumentacji cyfrowej, ale wystarczy sięgnąć do publikacji z przełomu lat 70. i 80. XX w., aby zorientować się, jaka była przeciętna jakość drukowanych wówczas ilustracji.

W latach 1970–1976 silnie zaangażował się w badania archeologiczno-architektoniczne. Uczestniczył w ekspedycji archeologicznej UAM w Novae w Bułgarii, gdzie położył istotny wkład w odkrycie i rozpoznanie południowej bramy miasta z I i IV w., a także w odkrycie przy forum bazyliki z V i VI w.

Wspominał po latach, żartując oczywiście, że wówczas nauczył się budować antyczne mury. Niewątpliwie w trakcie tych badań nabrał wielkiego doświadczenia w przeprowadzaniu analiz materialnej struktury dzieł architektury (*superfundamenta* w pierwszym znaczeniu), do których często powracał, zwłaszcza w późniejszych publikacjach. W latach 1975 i 1976 prowadził sondażowe badania archeologiczne

Szczęsny Skibiński przy pracy.
Fot. Jarosław Jarzewicz

w klasztorze Benedyktynów w Lubiniu i klasztorze Cystersów w Łeknie, kontynuowane z wielkim sukcesem przez innych badaczy. Warto jednak przypomnieć, że to właśnie Skibiński je zainicjował.

Wiele przejął od swojego cenionego zawsze mistrza, Gwidona Chmarzyńskiego, którego postrzegał jako wielkiego i hojnego pedagoga, niewiele publikującego, ale całkowicie oddanego pracy dydaktycznej, dzielącego się z uczniami własnymi zainteresowaniami badawczymi i metodami analiz, stawiającego w centrum rozważań dzieło sztuki, a nie narosłą wokół niego literaturę. Takim wykładowcą był też Skibiński, który kontynuował z powodzeniem nie tylko dydaktyczne, ale też pionierskie działania nauczyciela, odkrywającego dla polskiej historiografii artystycznej sztukę (przede wszystkim średniowieczną) Pomorza, Śląska i Ziemi Lubuskiej, czego dowiódł swymi publikacjami. Pierwsze jego prace dotyczyły kościoła pocysterskiego w Koronowie i kościoła farnego (obecnej katedry) w Gorzowie. Przyniosły mu uznanie w środowisku naukowym, gdyż były ważnym wkładem w badania architektury cysterskiej, zwłaszcza w ustalenie pierwotnej formy kościoła w Koronowie i jej artystycznej genealogii, a także badania początków architektury ceglanej. W pracach tych zaprezentował znakomite opanowanie metod analizy struktury materialnej oraz interpretacji formalno-genetycznej. Jego charakterystyczną cechą była ciekawość, skutkująca szerokimi zainteresowaniami. Choć w zasadzie publikował teksty dotyczące przede wszystkim architektury średniowiecznej, to jednak przyjmował bardzo różne perspektywy badawcze. Równocześnie prowadził studia archeologiczne i należał do wąskiej grupy pionierów promujących ikonologię architektury, kierunek

badań – inspirowany choćby publikacjami Richarda Krautheimera, Ottona von Simsona, André Grabara, Erwina Panofsky’ego, Hansa Sedlmayra – w Polsce w tym czasie niemal zupełnie niepodjęwany. Jego dysertacja z 1971 r. o pierwotnym kościele Franciszkanów w Krakowie (opublikowana w 1977 r.) jest ważnym przykładem klasycznej prezentacji tej metody w polskiej historii sztuki i takim pozostaje, nawet jeśli późniejsze badania wniosły wiele korekt do założeń i wniosków w niej prezentowanych. Główne jej założenie, że osobliwy centralny kształt wschodniej (najstarszej) części budowli jest efektem „pomnikowego” znaczenia książęcej fundacji, ciągle inspirowuje kolejnych badaczy. W tym nurcie mieści się również jego rozprawa habilitacyjna o kaplicy malborskiej z 1982 r. W pracy tej dokonał mistrzowskiej interpretacji dzieła, szeroko zakreślając tło zjawisk artystycznych oraz ideowych epoki. Wskazał na intencjonalne nawiązania do paryskiej Sainte-Chapelle, a także na związek z ideą krucjat, stanowiącą ideologiczny fundament państwa krzyżackiego. Książka wywołała szeroki oddźwięk, doczekała się kilku poważnych i obszernych recenzji, co było i nadal jest ewenementem. Oczywiście i w tym wypadku nie wszystkie tezy w niej zawarte są do utrzymania – na przykład późniejsze badania architektoniczne raczej wykluczyły postulowaną przez Skibińskiego fazę pośrednią (tzw. 1a.) ze sklepieniem pseudopoligonalnym. Do dziś praca ta stanowi jednak punkt odniesienia dla wielu kierunków badań nad architekturą krzyżacką i jest modelowym przykładem interpretacji tej architektury. Kolejnym, a zarazem jednym z najważniejszych dzieł Skibińskiego była monografia o polskich katedrach gotyckich (opublikowana w 1996 r.), stanowiąca ukoronowanie jego wieloletnich badań. Autor poczynił w niej nie tylko wiele konkretnych ustaleń, ale przede wszystkim zaproponował zupełnie nowe ujęcie – mianowicie potraktował katedry polskich diecezji, podległych metropolii gnieźnieńskiej, jako grupę powiązaną wieloma współzależnościami. Nie chodzi w tym ujęciu o powiązania typu warsztatowego, ale o wzajemne odwołania na zasadzie „cytowania” lub relacji konkurencji i hierarchii, wyrażających się w formach architektonicznych. Wbrew całej tradycji badawczej Skibiński zanegował cysterską genezę chóru katedry wrocławskiej (najwcześniejszej spośród polskich katedr gotyckich) i zaproponował alternatywę, wskazując na grupę francuskich kościołów z prosto zakończonymi chórami obejściowymi. Z kolei w przypadku katedry gnieźnieńskiej zrekonstruował na podstawie wnikliwych badań struktury jej chór jako poligonalny, obejściowy i bezkaplicowy (brak kaplic w pierwotnym planie był według niego standardowym rozwiązaniem w grupie polskich katedr). Charakterystyczne dla tej katedry różnicowanie stylistyczne między chórem a korpusem nawowym wiązał natomiast nie tyle z kolejnymi fazami chronologicznymi, ile z realizacją różnicowania modalnego – dostosowania formy do funkcji i znaczenia architektury. Teza ta okazała się bardzo płodna, została przyjęta i rozwinięta przez innych badaczy. W przypadku katedry krakowskiej Skibiński wskazał również na niewłaściwość tezy o cysterskiej genezie i redukcyjnej stylistyce, podkreślił za to jej związek z poklasycznym stylem *rayonnant* ok. 1300 r. Także ta idea została podjęta w późniejszych badaniach. Książka stanowi więc ciągle aktualne źródło wiedzy i inspiracji, a poza jej walorami poznawczymi wyróżnia się przez walory estetyczne – tekstowi, napisanemu bardzo klarownym i lapidarnym stylem, towarzyszą znakomite fotografie i rysunki, godne tematyki, którą ilustrują. W późniejszych publikacjach Skibiński wielokrotnie wracał do problematyki „katedralnej”, rozwijając idee zawarte w monografii i uzupełniając ją o nowe aspekty. W tym nurcie jego badań podkreślić trzeba znaczenie jego tezy o związku ekspansji gotyku w XIII w. na tereny środkowo-europejskie z kryzysowymi zjawiskami w macierzystym obszarze architektury gotyckiej – czyli Île-de-France – wywołanymi przez wyprawy krzyżowe. Na skutek

obciążenia kosztami wypraw instytucji kościelnych, wiele realizacji zostało wstrzymanych (na dłużej lub krócej, czasem na zawsze), czego ubocznym efektem było zwolnienie rzeszy fachowców, z których część emigrowała w poszukiwaniu pracy. W ten sposób – zdaniem Skibińskiego – można zrozumieć nadzwyczaj szybkie pojawienie się zadziwiająco nowoczesnych form architektonicznych w bardzo odległych ośrodkach. Rozwijaniu tej teorii poświęcił kilka artykułów, pracował nad nią niemal do końca. Postawiona przez niego teza, podobnie jak poprzednie, znalazła szeroki oddźwięk w społeczności naukowej, inicjując dyskusje, inspirując do dalszych badań.

Szczesny Skibiński miał szerokie zainteresowania, nie ograniczał się do „uprawiania” skromnego poletka wąskiej specjalności. Jego dyscypliną była historia sztuki, nie tylko architektury średniowiecznej, choć jej właśnie poświęcił zdecydowaną większość publikowanych prac, w tym część o problematyce architektury rozumianej w tradycji antyczno-średniowiecznej, obejmującej także budowę wszelkiego rodzaju machin i konstrukcji militarnych. Starał się udowodnić, że średniowieczni architekci byli „multum subtilis in arte architectoria”, która to sztuka nie ograniczała się do budownictwa. W innych tekstach analizował modalne zróżnicowanie poszczególnych części kościołów, przede wszystkim mendońskich, odwołując się do inspiracji antropologicznych. Radykalne skonstrastowanie chóru i korpusu, takie jak np. w kościele Dominikanów w alzackim Kolmarze, było w jego ujęciu nie tylko wynikiem odrębności funkcji, ale także swego rodzaju symbolicznym odbiciem głębokich struktur natury ludzkiej. Problematykę tę podjął także w swoim wystąpieniu na Światowym Kongresie Historii Sztuki w Londynie w 2000 r. Jedną z cech postawy naukowej Skibińskiego było śmiałe formułowanie tez nowatorskich, wykraczających poza utrwalone i usankcjonowane teorie.

Tematem przewijającym się przez wiele lat w jego publikacjach była tradycja piastowska w sztuce średniowiecznej oraz sztuka okresu początków państwa polskiego. Odrębnym nurtem jego twórczości były prace o charakterze podręcznikowym i popularnonaukowym. Spośród nich szczególne znaczenie ma tom *Sztuka polska. Gotyk* wydany w 2010 r., a napisany wspólnie z Katarzyną Zalewską-Lorkiewicz. Zapewne jeszcze przez długi czas służyć będzie jako wartościowe kompendium dla studentów i wszystkich zainteresowanych problematyką historii sztuki polskiej. Ważnymi osiągnięciami naukowymi okazały się opublikowane w popularnonaukowej serii monograficzne tomy autorstwa Skibińskiego, dotyczące katedry w Poznaniu (z 2001 r.) oraz w Kamieniu Pomorskim (z 2002 r.). Ta ostatnia, omawiająca jeden z najstarszych kościołów ceglanych nie tylko na terenie Polski, ale też w całej północnej Europie jest, jak dotąd, najobszerniejszym opracowaniem tego wybitnego dzieła w polskiej historiografii artystycznej, zawierającym rekonstrukcję skomplikowanej historii budowlanej katedry, tłumaczącym jej genezę artystyczną i znaczenie w perspektywie ponadregionalnej.

Profesor Skibiński był charyzmatycznym nauczycielem. Na pozór powściągliwy i dystansowany, przy bliższym poznaniu okazywał się człowiekiem towarzyskim, pełnym humoru, zawsze mającym czas dla studentów, których traktował jak partnerów w dyskusjach – niejednokrotnie z przekorą bronił tez przeciwnych lub zdawałoby się absurdalnych, zmuszając dyskutantów do wysiłku w obronie tez własnych. Seminaria Profesora w czasach, gdy piszący te słowa studiował, przeradzały się w wielogodzinne nieraz dyskusje *de quodlibet*. Trudno to sobie dziś wyobrazić, gdy studentom ciągle brakuje czasu na studiowanie. Profesor nie miał zwyczaju „zadawać tematów”. Uważał, że określenie zagadnienia badawczego jest jednym z najważniejszych etapów pracy, dlatego nieraz przez cały pierwszy semestr trwały dyskusje nad sformułowaniem tezy. Same zagadnienia były zresztą bardzo rozmaite – Profesor podchodził do swoich

seminarzystów poważnie, wiele się od nich uczył i chętnie przyjmował propozycje tematów bardzo odległych od jego własnych zainteresowań naukowych. Nie znaczy to oczywiście, że studentom było łatwo – wręcz przeciwnie – szeroki zakres wolności wymagał od uczniów wielkiej samodyscypliny. W okresie, gdy dostęp do literatury obcojęzycznej był bardzo ograniczony, a kserokopiarka zdawała się technologią jutra, zadawał do czytania i referowania trudne, poważne teksty wybitnych historyków sztuki, choćby: André Grabara, Güntera Bandmanna, Christiana Heitza, Richarda Krautheimera, Paula Frankla, Hansa Sedlmayra. Wysokie wymagania, jakie stawiał, świadczyły o poważnym podejściu do kwestii dydaktycznych. Profesor Skibiński wypromował sześciu doktorów i kilkudziesięciu magistrów, jego uczniowie (także ci nieformalni) zajmują niejednokrotnie ważne miejsca w nauce.

Poza wnikliwością badacza miał jeszcze jedną bardzo istotną umiejętność – potrafił zachować równowagę między pracą zawodową a życiem prywatnym, dziś powiedzielibyśmy *work-life balance*. Umiał pogodzić historię sztuki – swój zawód i powołanie, z drugą pasją – żeglarstwem. Nie tylko pływał po morzu i jeziorach, ale własnoręcznie budował jachty i deski surfingowe, a zamiłowaniem do sportów wodnych зараżał swoich uczniów – niektórych skutecznie.

Żeglarstwo i historia sztuki albo historia sztuki i żeglarstwo – czy coś je łączy? W myśl antyczo-średniowiecznej definicji żeglarstwo (*navigatio*) jest jedną ze sztuk (*artes*). Podobieństwo występuje też na głębszym, fundamentalnym poziomie. Dążenie do poznania nieznanego, poszukiwanie tego, co ukryte za horyzontem, a także zespołowa praca całej załogi są właściwe obu dziedzinom, które Profesor umiał w swoim życiu pięknie połączyć.

Jarosław Jarzewicz

Instytut Historii Sztuki UAM

BIBLIOGRAFIA PUBLIKACJI SZCZĘSNego SKIBIŃSKIEGO

KSIAŻKI

1967 *Gotycka architektura pocysterskiego kościoła w Koronowie*, Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, 1967.

1977 *Pierwotny kościół Franciszkanów w Krakowie*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1977 (Seria: Historia Sztuki, 7).

1982 *Kaplica na Zamku Wysokim w Malborku*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1982 (Seria: Historia Sztuki, 14).

Rec.: M. Arszyński, *O zamku malborskimi zamkach krzyżackich w Prusach z okazji książki Szczęsnego Skibińskiego „Kaplica na Zamku Wysokim w Malborku”*, „Biuletyn Historii Sztuki” 45, 1983, nr 3–4, s. 387–397; M. Dygo, *Nowe spojrzenie na Zamek w Malborku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 27, 1983, nr 4, s. 487–497; M. Machowski, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 28, 1983, z. 2, s. 161–164.; id., *Szczęśny Skibiński, Chapelle du Haut Château de Malbork*, „Acta Poloniae Historica” 49, 1984, s. 242–245; id., *On the Chapel of the Malbork Castle*, „Polish Art Studies” 6, 1985, s. 251–254.

- 1996 *Polskie katedry gotyckie*, Poznań–Gniezno: Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Prymasowskie Wydawnictwo „Gaudentinum”, 1996.
- Rec.: T. Jurkowlaniec, *Szczęśny Skibiński*, „*Polskie katedry gotyckie*”, Poznań 1996, „*Biuletyn Historii Sztuki*” 60, 1998, nr 3–4, s. 526.
- 2001 *Katedra poznańska*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 2001 (Seria: Szlakami Polskiego Millenium, Patria Polonorum).
- Polska na przełomie I i II tysiąclecia. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Poznań, listopad 2000*, red. Szczęśny Skibiński, Poznań: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2001.
- 2002 *Katedra w Kamieniu Pomorskim*, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha, 2002 (Seria: Szlakami Polskiego Millenium, Patria Polonorum).
- 2010 [Współautorka: Katarzyna Zalewska-Lorkiewicz], *Sztuka polska. Gotyk*, Warszawa: Arkady, 2010 (Seria: Sztuka Polska, II).

ARTYKUŁY

- 1965 *Gotycka architektura pocysterskiego kościoła w Koronowie* (Streszczenie referatu wygłoszonego na zebraniu naukowym Oddziału Poznańskiego SHS w dniu 9 XI 1964 r.), „*Biuletyn Historii Sztuki*” 27, 1965, nr 4, s. 366–368.
- 1967 *Gotycka architektura pocysterskiego kościoła w Koronowie*, „*Prace Komisji Sztuki*” 2, 1967, s. 5–58.
- Rec.: Z. Świechowski, *Szczęśny Skibiński*, „*Gotycka architektura pocysterskiego kościoła w Koronowie*”, *Bydgoszcz 1967*, „*Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*” 13, 1968, z. 2, s. 159–161.
- 1968 *Kościół farny z XIII wieku w Gorzowie Wielkopolskim*, „*Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*” 13, 1968, z. 3, s. 265–283.
- 1970 *Przemków*, w: *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, t. 2: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*, red. Zdzisław Kaczmarczyk, Andrzej Wędzki, Zielona Góra: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, 1970, s. 333–342.
- 1972 *Novae – sektor zachodni 1970. Sprawozdanie tymczasowe z wykopalisk ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, oprac. Andrzej Biernacki, Jerzy Kolendo, Włodzimierz Pająkowski, Stefan Parnicki-Pudełko, Szczęśny Skibiński, Janusz Ziemiński, red. Stefan Parnicki-Pudełko, „*Archeologia. Rocznik Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk*” 23, 1972 (wyd. 1973), s. 37–77.
- Sondaże przy murze zachodnim*, w: *Novae – sektor zachodni 1970. Wyniki badań wykopaliskowych ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza*

w *Poznaniu*, red. Stefan Parnicki-Pudełko, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1973 (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Prace Wydziału Filologiczno-Historycznego. Seria Archeologia nr 6), s. 61–69.

Brama południowa – odcinek VIII, w: *Novae – sektor zachodni 1970. Wyniki badań wykopaliskowych ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, red. Stefan Parnicki-Pudełko, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1973 (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Prace Wydziału Filologiczno-Historycznego. Seria Archeologia nr 6), s. 71–82.

Gotycka architektura kościoła farnego pod wezwaniem Marii Magdaleny w Poznaniu, w: *Symposium na temat „Początki i rozwój Starego Miasta w Poznaniu do XV wieku w świetle nowych badań archeologicznych i urbanistyczno-architektonicznych”, 18–19 X 1973, referaty*, red. Włodzimierz Błaszczuk, Poznań: Prezydium Rady Narodowej Miasta Poznania Wydział Kultury i Sztuki – Konserwator Zabytków Miasta, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, 1973, s. 430–441.

1974 *Program ideowy i funkcje kościoła Franciszkanów w Krakowie*, w: *Sztuka i ideologia XIII wieku. Materiały Symposium Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 5–6 IV 1971 r.*, red. Piotr Skubiszewski, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich–Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974, s. 333–352.

Novae – sektor zachodni 1972. Sprawozdanie tymczasowe z wykopalisk ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, oprac. Andrzej Biernacki, Jerzy Olczak, Stefan Parnicki-Pudełko, Szczęśny Skibiński, Janusz Ziemiński, red. Stefan Parnicki-Pudełko, „Archeologia. Rocznik Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk” 25, 1974 (wyd. 1975), s. 105–146.

Andrzej Grzybkowski, Kościół w Gosławicach. Zagadnienie genezy, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, tom XVI: 1971 zesz. 4 s. 269–308, „Rocznik Wielkopolski Wschodniej” 2, 1974, s. 309–311.
Recenzja.

1975 *Brama południowa – odcinek VIII*, w: *Novae – sektor zachodni 1972. Wyniki badań wykopaliskowych ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, kierownictwo naukowe i red. Stefan Parnicki-Pudełko, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1975 (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Wydział Filologiczno-Historyczny. Seria Archeologia nr 8), s. 57–79.

1976 *Novae – sektor zachodni 1974. Sprawozdanie tymczasowe z wykopalisk ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, oprac. Andrzej Bolesław Biernacki, Lech Czerniak, Tomasz Herbich, Jerzy Kotecki, Jerzy Olczak, Stefan Parnicki-Pudełko, Szczęśny Skibiński, red. Stefan Parnicki-Pudełko, „Archeologia. Rocznik Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk” 27, 1976 (wyd. 1977), s. 137–170.

- 1977 *Gotycka architektura kościoła farnego pod wezwaniem Marii Magdaleny w Poznaniu*, w: *Początki i rozwój Starego Miasta w Poznaniu w świetle badań archeologicznych i urbanistyczno-architektonicznych. Materiały z Ogólnopolskiego Sympozjum, 18–19 października 1973*, red. Włodzimierz Błaszczyk, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977 (Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses, 3), s. 421–437.
- 1978 *Brama południowa – odcinek VIII*, w: *Novae – sektor zachodni 1974. Wyniki badań wykopaliskowych ekspedycji archeologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Część 1*, kierownictwo naukowe i red. Stefan Parnicki-Pudelko, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1978 (Seria: Archeologia nr 10), s. 7–24.
- 1980 *Die Staatsideologie der Marienburger Schlosskapelle*, w: *Mittelalterliche Backsteinbaukunst: romanische und gotische Architektur, ihre Rezeption und Restaurierung. Greifswalder Kolloquium, 16.–18.10.1978*, red. Albrecht Erhard, Greifswald 1980 („Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe”, 29, 1980, z. 2–3, Greifswald 1980), s. 57–62.
- 1981 *La réception du programme de la cathédrale française – exemplifié par le presbytère de la cathédrale de Poznań*, w: *Les relations artistiques entre la Pologne, la France, la Flandre et la Basse Rhénanie du XIIIe au XVe siècle*, red. Alicja Karłowska-Kamzowa, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1981 (Seria: Historia Sztuki, 13), s. 41–49.
- 1983 *Teresa Mroczko, Architektura gotycka na Ziemi Chełmińskiej, Warszawa 1980, PWN, ss. 361, rys. 145 w tekście + 156 il.*, „Artium Quaestiones” 2, 1983, s. 173–179. Recenzja.
- Odpowiedź na recenzję Marka Machowskiego*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 28, 1983, z. 2, s. 164–168.
- 1988 *Prezbiterium kościoła Franciszkanów w Szczecinie*, w: *Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury, sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu*, red. Zbigniew Bania, Andrzej Baranowski, Maria Brykowska, Juliusz A. Chrościcki, Andrzej Grzybkowski, Adam Małkiewicz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988, s. 84–91.
- 1989 *Architektura gotycka w Wielkopolsce – między Śląskiem a Pomorzem (od XIII do początków XV wieku)*, „Rocznik Leszczyński” 9, 1989, s. 185–193.
- 1990 *Stadtkirchen des 14. Jahrhunderts in Westpommern zwischen Oder und Stolpe*, w: *Kunst im Ostseeraum. Mittelalterliche Architektur und ihre Rezeption*, „Wissenschaftliche Beiträge der Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald” 1990, s. 58–64.
- O niektórych aspektach gotyckiej przebudowy katedry gnieźnieńskiej*, w: *Gniezno. Studia i Materiały Historyczne*, t. 3, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, s. 5–58.

- 1991 *Kolokwium naukowe „Gotyckie i wczesnorennesansowe płyty nagrobne z Poznania i Szamotuł” – dyskusja*, oprac. Jerzy Domasłowski, „Kronika Miasta Poznania” 1991, nr 3/4, s. 91.
Głos w dyskusji.
- 1992 *O przestrzeni i strukturze pocysterskiego kościoła w Pelplinie*, w: *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*, red. Jerzy Strzelczyk, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1992 (Seria: Historia, 165), s. 267–287.
- 1994 *Czas i przestrzeń w kulturze średniowiecza*, w: *Czas i przestrzeń w kulturze średniowiecza. Materiały XIV Seminarium Mediewistycznego*, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1994 (Sprawozdania Wydziału Nauk o Sztuce, nr 111 za rok 1993), s. 7–10.
- Jeszcze raz w kwestii genezy regularnego zamku krzyżackiego (Komunikat)*, w: *Sztuka Prus XIII–XVIII wieku*, red. Michał Woźniak, Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika; Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Oddział Toruń, 1994 (Studia Borussico-Baltica Torunensia Historiae Artium, 1), s. 27–38.
- 1995 *Pomorze Zachodnie i Nowa Marchia*, w: *Architektura gotycka w Polsce*, cz. 1, red. Teresa Mroczko, Marian Arsyński, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 1995 (Dzieje Sztuki Polskiej, t. 2, vol. 1), s. 111–123.
- Dawny kościół Bożogrobców p.w. św. Jana Chrzciciela, Gniezno, XIII–XV w.*, w: *Gniezno. Pierwsza stolica Polski. Miasto świętego Wojciecha. Katalog wystawy zorganizowanej w dniach od 29 września 1994 do 31 stycznia 1995 roku przy współudziale Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, komisarz wystawy Stanisław Pasiciel, Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, 1995, s. 180–182.
Nota katalogowa.
- Katedra gnieźnieńska w okresie gotyku*, w: *Gniezno. Pierwsza stolica Polski. Miasto świętego Wojciecha. Katalog wystawy zorganizowanej w dniach od 29 września 1994 do 31 stycznia 1995 roku przy współudziale Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, komisarz wystawy Stanisław Pasiciel, Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, 1995, s. 183–185.
Nota katalogowa.
- Nagrobek Bolesława Chrobrego w katedrze poznańskiej*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, nr 2, s. 165–176.
- 1996 *Centrum i peryferie. O przemieszczaniu się ośrodków twórczości architektonicznej*, w: *Sztuka około 1400. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Poznań, listopad 1995, t. 1, red. Teresa Hrankowska, Warszawa: Arx Regia Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie, 1996, s. 41–47.
- Jerozolima a średniowieczne budowle centralne. Wprowadzenie*, w: *Ziemia Święta w rzeczywistości i legendzie średniowiecza. Materiały XVI Seminarium*

Mediewistycznego, red. Jacek Wiesiołowski, Jacek Kowalski, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1996 (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: Wydział Nauk o Sztuce – Prace Komisji Historii Sztuki, 24), s. 33–34.

- 1997 *Technika „grubego muru” w średniowiecznej architekturze Pomorza Zachodniego*, w: *Ars sine scientia nihil est. Księga ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Świechowskiemu*, red. Joanna Olenderek, Warszawa: Dom Wydawniczy ARS, Fundacja Kultury Polskiej, Instytut Architektury i Urbanistyki Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Łódzkiej, 1997, s. 235–239.
- Bolesław Chrobry a Przemysł II. O królewskich pomnikach w katedrze poznańskiej*, w: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. Jadwiga Krzyżaniakowa, Poznań: Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1997 (Seria: Publikacje Instytutu Historii, 13), s. 299–305.
- 1998 *Początki późnogotyckiej architektury Pomorza Zachodniego*, w: *Badania nad sztuką Pomorza. Materiały z sesji naukowej Oddziału Szczecińskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki „Sztuka Pomorza Zachodniego w świetle najnowszych badań”*, Kamień Pomorski, 20–21 maja 1988 roku, red. Maria Glińska, Bogdana Kozińska, Szczecin: Stowarzyszenie Historyków Sztuki – Oddział w Szczecinie, 1998, s. 67–76.
- 1999 *Kościół Dominikanów w Colmarze jako obraz człowieka i społeczeństwa*, w: *Argumenta, articuli, quaestiones. Studia z historii sztuki średniowiecznej. Księga jubileuszowa dedykowana Marianowi Kutznerowi*, red. Anna Błażejewska, Elżbieta Pilecka, Toruń: Fundacja Tumult, 1999, s. 221–238.
- Jerozolima a średniowieczna architektura*, w: *Wyzwolenie Grobu Chrystusa w Jerozolimie. 900-lecie 14 lipca 1099 – 14 lipca 1999*, Poznań: Gazeta Handlowa, 1999, s. 21–34.
- Les effets inattendus des croisades de saint Louis sur l’histoire de l’architecture en France et en Europe Centrale (Economie et architecture) 1ère partie*, „*Quaestiones Medii Aevi Novae*” 4, 1999, s. 155–175.
- 2000 *L’église des dominicains de Colmar comme l’image de l’homme et de la société*, „*Artium Quaestiones*” 10, 2000, s. 5–23.
- 2002 *Zameczek na wyspie Jeziora Góreckiego*, „*Biuletyn Mosiński. Informacje z życia naszej gminy*”, nr 8 (111), sierpień 2002, s. I–V.
- 2003 *Krzyżackie rękopisy Apokalipsy*, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 2: *Monarchia Piastów 1038–1399*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 98–99.
- W kręgu gotyku*, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 2: *Monarchia Piastów 1038–1399*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 136–141.

Architektura mendikantów, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 2: *Monarchia Piastów 1038–1399*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 142–143.

Budownictwo obronne Kazimierza Wielkiego, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 2: *Monarchia Piastów 1038–1399*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 174–175.

Złotnicze fundacje Kazimierza Wielkiego, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 2: *Monarchia Piastów 1038–1399*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 188–189.

Sztuka w kręgu Władysława Jagiełły, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 3: *Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 30–31.

Zamek w Malborku, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 3: *Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 52–53.

Schyłek gotyku, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 3: *Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 68–73.

Złotnictwo późnego gotyku, w: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, t. 3: *Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, red. Marek Derwich, Warszawa–Wrocław: Bertelsmann Media Horyzont, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, s. 74–75.

Zamek XXI wieku, „Gazeta Wyborcza” 2003, nr 68 (21 III), s. 11 [dodatek poznański do „Gazety Wyborczej”].

Królewski charakter katedry poznańskiej, „Kronika Miasta Poznania” 2003, nr 1, s. 126–154.

2004 *Katedra w Kamieniu Pomorskim a początki architektury na Pomorzu Zachodnim*, w: *Terra Transoderana. Sztuka Pomorza nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu. Materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymskiej-Fafius, 7–8 czerwca 2002*, red. Maria Glińska, Krystyna Kroman, Rafał Makała, Szczecin: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Oddział Szczeciński, 2004, s. 53–64.

Architektura zakonów żebrzących jako urzeczywistnienie idei Nowego Kościoła, „Kronika Miasta Poznania” 2004, nr 3, s. 20–29.

Rzeźba zworników chóru kościoła dominikańskiego, „Kronika Miasta Poznania” 2004, nr 3, s. 85–94.

2005 *Architektura południowego pobrzeża Bałtyku w XIII wieku*, w: *Civitas Cholbergiensis. Transformacja kulturowa w strefie nadbałtyckiej w XIII w.*, red. Lech Leciejewicz, Marian Rębkowski, Kołobrzeg: Le Petit Café, 2005, s. 97–105.

Architektura kościołów średniowiecznego Poznania, w: *Civitas Posnaniensis. Studia z dziejów średniowiecznego Poznania*, red. Zofia Kurnatowska, Tomasz Jurek, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2005 (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: Wydział Historii i Nauk Społecznych – Prace Komisji Historycznej, 62), s. 245–262.

Udział warsztatów francuskich w gotyckim przełomie w Europie Środkowej w latach 1233–1248 (na przykładzie Niemiec i Polski), „Rocznik Historii Sztuki” 30, 2005, s. 59–84.

Dwa modi architektoniczne w gotyckiej katedrze gnieźnieńskiej, w: *Materiały sesji naukowej poświęconej pamięci Profesora Gwidona Chmarzyńskiego w trzydziestą rocznicę śmierci. Toruń, 12–14 grudnia 2003 roku*, red. Józef Poklewski, „Teki Komisji Historii Sztuki”, t. 10, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 2005, s. 71–76.

2006 *Wokół fundacji artystycznych Piastów*, w: *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii. Materiały z konferencji naukowej, Gniezno 5–7 maja 2004*, red. Józef Dobosz, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006, s. 169–194.

Multum subtilis in arte architectoria, w: *Artem quaevis alit terra. Studia professori Piotr Skubiszewski anno aetatis suae septuagesimo quinto oblata*, red. Grażyna Jurkowlaniec, „Ikonothea” 19, 2006, s. 151–159.

2010 *Architektura to nie tylko budownictwo... na podstawie kilku późnośredniowiecznych przekazów polskich i krzyżackich*, w: *Fundacje artystyczne na terenie państwa krzyżackiego w Prusach*, t. 2: *Eseje*, red. Barbara Pospieszna, Malbork: Muzeum Zamkowe, 2010, s. 85–105.

Ewa Łużyńska, Zygmunt Świechowski, Robert Kunkel, Architektura opactw cysterskich małopolskie filie Morimond, Wrocław 2008, „Biuletyn Historii Sztuki” 77, 2010, nr 1–2, s. 183–191.
Recenzja.

2012 *Gotycka katedra gnieźnieńska i jej budowniczy Jarosław Bogoria Skotnicki*, w: *Gniezno – miasto królów*, kat. wyst., Gniezno, Muzeum Początków Państwa Polskiego, 3 sierpnia 2012–16 grudnia 2012, red. Stanisław Pasiciel, Dariusz Stryniak, Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego, [2012], s. 69–84.

2013 *Super fundamenta historiae spirituale extruere aedificium (św. Hieronim). Powojenna regotyżacja katedr w Gnieźnie i w Poznaniu*, w: *Oblicza medievalizmu*, red. Andrzej Dąbrówka, Maciej Michalski, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2013 (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: Wydział Historii i Nauk Społecznych – Prace Komisji Historycznej, 73), s. 153–171.

Katedry w Polsce średniowiecznej, w: *Wioski i parafie w Średniowieczu. Wykłady popularno-naukowe zorganizowane w ramach IX Festiwalu Kultury Słowiańskiej i Cysterskiej w Łądzie nad Wartą w dniach 8–9 czerwca 2013 roku*, red. Michał

Brzostowicz, Maciej Przybył, Jacek Wrzesiński, Poznań–Łą: Stowarzyszenie „Unia Nadwarciańska”, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, Starostwo Powiatowe w Słupcy, 2013, s. 131–170.

- 2016 *Chór katedry wrocławskiej (1244–1272). Wybrane problemy kwalifikacji stylistycznej i warsztatowej*, w: *Katedra wrocławska na przestrzeni tysiąclecia. Studia z historii architektury i sztuki*, red. Romuald Kaczmarek, Dariusz Galewski, Wrocław: Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego, Stowarzyszenie Historyków Sztuki – Oddział Wrocławski, 2016, s. 21–31.
- 2017 *Katedra wawelska wśród polskich katedr gotyckich*, w: *Klejnot w koronie. 650-lecie konsekracji katedry krakowskiej*, red. Jacek Urban, Ewelina Zych, Kraków: Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, 2017 (Biblioteka Kapitulna na Wawelu, t. 10), s. 101–112.
- 2018 *Gwido Chmarzyński (1906–1973)*, w: *Mediewiści VI*, red. Jerzy Strzelczyk, Poznań: Instytut Historii Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2018 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 173), s. 49–56.

Opracował
Ryszard Piechowiak